

SAMLAREN

TIDSKRIFT

FÖR

SVENSK LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 23

1942

UPPSALA 1942

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1942

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

42700

Med Bernhard Elis Malmström på kontinenten.

En reskamrat till honom berättar.

Av C. A. Westerblad.

Inom vår odlingshistoria är Bernhard Elis Malmström en tillräckligt märklig person för att även smärre bidrag — sådana som de här nedan anförda — skola förtjäna att beaktas.

Som docent under Atterbom företog Malmström under åren 1846—1847 en resa på kontinenten med Italien som främsta destination. »Jag vill till Rom och ingenstädes annars», heter det i ett brev från honom.

Erfarenheter från denna resa har han delgivit oss i dagboksanteckningar, som icke längesedan offentliggjorts i Svenska akademins handlingar (del 49, ifrån år 1886) av H. Schüek. Vidare äga vi några Italiendikter av Malmström, vari hans intryck från detta land återspeglas. Det finns ännu en källa för kunskapen om Malmström som resenär. I den handskrivna »Redovisning för en lång lefnad», som en reskamrat till honom, uppsalaprofessorn i astronomi Gustaf Svanberg (1802—1882) har efterlämnat och som förvaras i Uppsala universitets bibliotek, möter man också en och annan uppgift om honom och hans miljö under resan, uppgifter, som något sovrade här göras tillgängliga i tryck jämte några orienterande kommentarer.

I det Uppsala, som Malmström, Svanberg och amanuensen Lindhagen¹ lämnade en augustidag år 1846, levde ännu romantiken kvar med dess trånad efter Italien. När Svanberg kort före avresan mötte Atterbom på Nybron, så yttrade denne bl. a.: och Du reser till Italien, ack, huru lycklig Du är — — — och så föll han mig i famnen». Själv hade ju Atterbom åren 1817—1818 besökt Italien jämte Tyskland och Österrike, och han längtade åter till landet söder om alperna. Så skulle icke fallet bli med Malmström. I sina reseanteckningar vänder han sig skarpt mot dem, som efter att ha sett södern, gå och längta dit igen.

En avfärd till kontinenten på den tiden, då tågen voro nymodigheter, fängslade naturligtvis uppmärksamheten. Det hände, att en avresa blev ett evenemang för det akademiska Uppsala. Så när Atterbom reste. Han beskriver i sina Minnen, hur man en junidag följde honom från Uppsala till Sigtuna. Det var ett sällskap på 60—70 personer, som kom med

¹ Lindhagen, som Svanberg kallar »min amanuens», återfinnes i Upsala Academis Catalog för h. t. 1846: *Daniel Georg Lindhagen*, Ph. C., OstroG., amanuens vid Observatorium Astronomicum, där Svanberg var Præfectus. Lindhagen blev 1847 anställd vid observatoriet i Pulkova; Svanberg omnämner hans resa dit. 1856 återvände L. till Sverige. Död 1906.

»i vagn, till häst, till fots». »Sällskapet, idel vänner, unga som sommaren — studenter, recensenter, magistrar, poeter, musikanter med den dråplige gubben Hæffner till anförare som oldtfader — hade för dagen hyrt det förnämsta huset i Odens gamla stad; och timmarne försvunno dels under poculerande vid sång och strängaklang, dels under lustvandringar genom och kring den mera med ut- än insigter begåfvade staden.»

Atterboms docent och hans kamrater foro sin väg utan några särskilda anordningar från vännernas sida, tyckes det. Vad som mest berörde Malmström före avfärden, var tanken på modern, som han under lång tid skulle vara borta ifrån.

I början av oktober hade resenärerna hunnit ned i Italien. Man befann sig vid Comosjöns norra ände, och färden skulle gå vidare med ångbåt över sjön. Malmström och Svanbergs amanuens voro emellertid inbegripna i så livligt samspråk, att de icke lystrade till Svanbergs maning att skynda på, och båten gick ifrån alla tre. Konversationerna på svenska voro livligare än de som måste ske på italienska. Svanberg gör den ironiska anmärkningen, att hans reskamrater visserligen voro vida bättre bevandrade i italienska än han själv, men »de gjorde sällan bruk af sin kunskap».

Över Lombardiets slätter via Bologna gick färden till Toskana, till Florens. Före den nattliga resan i åkdon över Apenninerna intog man sent en afton i Bologna »en serdeles god måltid», till vilken hörde ett förträffligt vin. »Jag erinrar mig från den, att det röda bordsvinet var ovanligt godt, aldeles som det omtyckta vinet delle grotte i Rom, som var Malmströms och konstnärernas förtjusning.» Malmström, som synbarligen var vid goda krafter, försåg sig väl med vinet, varför han »utan tvifvel icke kände något obehag af det orefliga åkdon, i hvilket vi ända till trängsel voro instufvade — — —». Enligt Svanberg skulle Malmström från Florens, dit man kom i slutet av oktober 1846, bege sig till Siena och vidare till Rom, medan hans två reskamrater över Livorno begåvo sig sjövägen till Neapel. Till Rom, hans längtans mål, kom han ock i slutet av november, i sällskap med orientalist Tullberg¹. Han hade således stannat en tid i Florens, synes det. Något besök i Siena har han tydligen icke gjort. Man skulle tro, att dess härliga medeltidskonst kunde ha lockat honom, men han intresserade sig knappast för annan konst än den antika. Under resan till Rom via Arezzo for man förbi Lago di Trasimeno, och här fick Malmström uppslaget till dikten Trasi- menus, på antikt versmått. I den eviga staden mötte han ånyo reskamraterna från Uppsala, och han förde dem omkring och orienterade dem. Det förefaller, som om han själv lättast funnit sig till rätta i antikens stad.

I Rom sammanträffade Malmström med många svenskar — bland dem åtskilliga konstnärer —, och Svanberg ger oss en skildring av den personmiljö, vari han och uppsaladocenten rörde sig.

»Svenskar, som uppehölo sig i Rom under min vistelse der, voro artisterna Lundgren, Wahlbom, Palm, Molin, Byström, Fogelberg, Södermark med son, Berg och Troili. För tillfället uppehölo sig dessutom der

¹ *Otto Fredrik Tullberg* (1802—1853), professor vid Uppsala universitet i österländska språk. En minnesdikt över honom finnes i Malmströms dikter.

Malmström, Tullberg, Doktor Robert Lundberg¹ samt den under hans vård varande grosshandlanden Godenius¹. Af dessa var jag en och annan gång hos den älskvärde Molin; men naturligtvis gjorde jag äfven besök hos Byström, Fogelberg och Södermark. Byström fortfor ännu att på gamla dagar föra sitt forna burschenleben — och var munter och jovialisk, så långt helsa och krafter möjligen medgäfvos. Jag erinrar mig, att jag i sällskap med honom besåg modellen till Fogelbergs Gustaf II Adolf. Han sade då, under det jag stod och betraktade bilden: 'vid utförandet ser nog vännen Fogelberg till, att sporrarne ändras'. Dessa voro nemligen oproportionerligt små, passande för en fin kavaljer. Fogelberg sade intet, men stälde sig förmodligen den spetsiga anmärkningen till efterrättelse. Fogelberg fann jag mindre angenäm. Han syntes mig ziratlig och något i sättet att vara, som påminde om fosforisternas konstlade väsende. Men han var krasslig till helsan till följd af väderlekens inflytelse, så att han möjligen kunde vara annorlunda, än jag fann honom de par gånger, jag såg honom. Malmström umgicks mest med Södermark, hvilken han fann treflig och välvillig. Nog blef man vänskapsfullt af honom emottagen, men vi kunde icke ha mycket att säga hvarandra. Min närmaste bekante bland artisterna var Troili. Han var likväl sällan glad, utan oftast melankolisk.»

Ett poetiskt minne från Malmströms samvaro med konstnärer i Rom utgör hans dikt »Vid de skandinaviska konstnärernas julgille i Rom 1846», där den sista strofen lyder:

För Danas gröna ö,
För Nores blåa fjellar och Sveas dal och sjö,
För allt, hvad kärt i hemmets tjell
Oss är och var, vi tömma vår första skål i qväll.

Dikten avsjöngs »efter risgröten af nära 60 skandinaver», meddelar oss Svanberg. — Säkerligen var Malmström med, då, såsom samme sagesman låter oss veta, svenskarna i Rom inbjödo hertigen av Östergötland, prins Oskar, som uppehöll sig där, till en måltid på Falcone, som konung Ludvig av Bajern hade gästtat med sina konstnärer, och en annan gång på Frascati; förmodligen ock då svenskarna »en afton voro inbjudna på té hos prinsen, som bodde i hotell Rom [hôtel de Rome] vid Piazza del popolo».

Om de knappa omständigheter, under vilka Malmström även i Rom framlevde sina dagar, har Svanberg nedskrivit några betydande rader.

»Tullberg och Malmström bodde tillsammans i 2 snygga rum för hvilka jemte uppässning de icke betalade mera än 6 scudi² hvardera i månaden. Malmströms hela månadsräkning gick icke öfver 20 scudi. Det var serdeles godt pris, men så underkastade han sig också försakelser. Jag liksom de flesta andra drack mitt kafé på Café Greco³, men åt derefter en tidig och god middag hos Lepre, hvilket Malmström och flere med honom icke gjorde. Desse lade band på sin hunger ända till kl. 7, då de

¹ *Peter Robert Lundberg* (1815—1866). Förste livmedikus; förste bataljonsläkare. — »Grosshandlanden Godenius» antagligen *Samuel Godenius*, som, f. 1806, blev grosshandlare i Stockholm 1834 och var stadsfullmäktig där till 1866 och innehade många offentliga uppdrag. Se Anrep: *Svenska släktboken*, Serie 2, 1872, s. 440 ff.

² En scudo = 5 lire.

³ Café Greco: Via de' Condotti, ej långt från Piazza di Spagna.

gingo till Falcone — det 'äkta Romerska köket' — och intogo sin måltid. Om icke så hungrig, som de, gjorde jag dem vanligtvis sällskap och åt en lättare aftonmåltid. Men då vi lemnat Falcone, fanns det ett hinder i vägen för att komma hem, nämligen 'Palumbellan'¹ — straxt bredvid Falcone — hvarest serverades ett ypperligt vin delle grotte. Detta var oaktadt all sparsamhet alt för stor frestelse och sällan var det väl, som icke detta ställe efter slutad måltid besöktes.»

Svanberg framhåller mer än en gång, hur knappa Malmströms tillgångar voro. Han »fick i Rom icke dagligen gifva ut mer än 3 kronor, vill jag minnas. Och dessa skulle räcka till logis, mat och utgifterna vid besöken på muséer o. s. v!» I den nedstämdhet och sarkasm, som man ofta finner i Malmströms autobiographica, hade fattigdomen sin andel. Den mollstämda — men på samma gång manliga — tonen i hans dikter hängde tydligt också samman med den brist på detta livets goda, som han led under större delen av sin levnad. »Stafkarlen» är en dikt om ensamhet och isolering, det är sant, men också om fattigdom.

Att resa till Italien utan att besöka Neapel hör väl till ovanligheten, men Malmström hade så när rest hem utan att ha skådat Vesuvius. Hans kassa var klen, heter det hos Svanberg, »och han tyckte bäst vara att stanna i Rom, så länge denna möjligen medgaf. Måhända verkade min stora belåtenhet med Napoli sedermera på honom. Nog af — han och Santesson² gjorde Lundberg och Godenius sällskap på några dagars besök derstädes. Jag hade försett dem med goda adresser och gifvit dem alla upplysningar, hvilka jag ansåg kunna vara dem till gagn, — — —. De ångrade icke sin resa; Napoli förfelade icke att utöfva sin stora dragningskraft äfven på dem. Jag hade varnat dem för de hetsiga napolitanska vinerna. Vare sig, att det var dessas inflytelse, öfveranstängning, eller en tillfällighet, som vållade det, men en dag blefvo de mycket förskräckta. Då Santesson kom in i trattorian för att jemte kamraterna intaga sin middagsmåltid, föll han hastigt såsom stendöd på golfvet. Lyckligtvis hade detta ingen obehaglig följd med sig, utan han blef, efter hvad jag tror, ofördröjligen frisk igen.»

Resan till Neapel har Malmström skildrat i dagboken och i ett brev. Han har också i en dikt, »Campania felix», gett oss en skildring därav. Samma väg som Malmström nu färdades, hade Svanberg tidigare rest — i riktningen Neapel—Rom —, och han har återgivit resan i sin Redogörelse; resan Rom—Neapel skedde däremot sjöledes. Malmströms Italiendikter meddela icke direkta verklighetsintryck på sätt som senare Snoilskys. En modern läsare tycker nog, att de förra innehålla för mycket abstraktioner och digressioner. Att likväl Malmström med vaken blick uppfångat lokaliteter och scenerier, visar en jämförelse mellan skildringarna i »Campania felix» och Svanbergs prosaskildringar från samma rese-route. De två beskriva scenerierna oberoende av varandra.

Malmström har hunnit ner till de pontinska träskan, där det nu ser annorlunda ut än då, sedan jorden återerövrats av kulturen och orter som Littoria och Sabauda ha vuxit fram. Malmström for på en väg »genom öknar» — som det heter i dikten och som Svanbergs skildring be-

¹ Via della Palombella: nära Pantheon.

² Carl Gustaf Santesson (1819—1886), kir. professor, överkirurg vid Serafimerlasarettet.

kräftar: »färden genom pontinska träskens öde slätt». Beläget på en klippa visar sig Terracina, volskernas Anxur, som väcker minnen från Horatius, och skalden utropar: »Hur lifvet blomstrar uppå dessa kullar.» Svanberg framhåller detsamma i andra ord: den »yppiga slätten», med dess planteringar. Färden går vidare till Fundi [Fondi]: »Der ligger Fundi på sin blomstermatta — På vårens gröna duk en smutsfläck spilld.»

Man jämföre Svanbergs: »den usla staden Fundi», omgiven av »yppig vegetation». Slående är likheten mellan Malmström och Svanberg beträffande erfarenheterna från Gaëta, på udden vid tyrrenska havet. I sin hänförelse över platsen ville Malmström »vandra i orangelunden Och evigt se på hafvets ljufva våg». Svanberg omtalar, hur han vandrade i »orangeträdgården ned till hafsstranden». Väl inne i Kampanien glömmer ingendera att omtala falernerdruvan och det i ruiner liggande Capua.

Så kom tiden, då Malmström från Rom anträdde hemfärden. Denna inrymmer en episod, som han, så vitt jag vet, icke har omtalat men som är beskriven av Svanberg. I slutet av april 1847 hade Malmström, över Livorno, Genua och Marseille kommit till Paris, där han åter träffade Svanberg. Det var i en lycklig stund, som Malmström sammanträffade med denne, över vilken han — tidigare — fällt skarpa ord på grund av den omtanke om sin hälsa, som Svanberg hyste, säkerligen med skäl. Malmström var en starkare natur, som icke rätt förstod Svanbergs omsorg.¹ Från Paris hade han tänkt fara till Le Havre och därifrån med båt till Sverige. »Hela hans kassa», berättar Svanberg, »belöpte sig till 80 Francs, hvarför han måste taga den genaste vägen.» »Jag erbjöd honom då», fortsätter Svanberg, »att för hvad han af nämnda 80 Francs kunde undvara bekosta hans hemfärd, om han ville resa med mig i sakta mak och på det sätt, jag för mitt välbefinnande ansåg erforderligt. Han var belåten härmed och sålunda hade jag nu fått resekamrat.»

Om detta anbud säger Malmström veterligen ingenting i dagboken utan meddelar blott: »Med den förre [Svanberg] gör jag troligen resesällskap hem.» Tack vare Svanberg fick Malmström se åtskilligt mer, än vad som eljest skulle ha blivit fallet, och i de franska småstäderna fick han känna en trevnad, som han knappast erfarit i Italien. Över Epernay for man till Châlons-sur-Marne, där champagnen avprovades, särskilt av Malmström. »Också fick han derpå en god frukostsömn i vårt rum, hvarest jag förgäfvades sökte sådan hvila.» Från uppehållet i Verdun ger oss Svanberg en liten situationsbild, där även Malmström framträder, och det på ett sätt, som fäster sig i minnet. Svanberg skriver:

»Vi kommo i god tid på aftonen [d. 27 maj, 1847] till det trefliga Verdun: Der mottogos vi i hotellet af värdinnan, en fryntlig gumma, som ville göra sig underkunnig om hvad vi befallde. Jag sade henne, att vi voro aldeles förbi af värmen och bad henne att i vårt redlösa tillstånd sköta oss bäst hon tyckte, såsom vore vi hennes söner. Det skulle hon visst göra, menade hon tro på, om de goda herrarne tilläte, att hon be-

¹ Att Bernhard Elis Malmströms gestalt gav ett intryck av kraft, är omvitnat. Om den fysiska spänst, som han besjunger i dikten *Skridskogångaren*, varit hans egen, vet jag icke. Möjligen har brodern — professorn, riksarkivarien, historieforskaren Carl Gustaf Malmström (1822—1912) — som man ibland såg bland de skridskoåkande i Fyristaden, genom denna sin färdighet givit uppslag till dikten. Uppgiften om brodern som skridskogångare: Sigfrid Wieselgren: *Vårt Uppsalalif. Minnen från 1860-talet*, 1907, s. 92.

handlade oss såsom sina söner. Också blef alt, som tjenade till vår hvila och vederqvickelse på allra bästa sätt af den vänliga frun besörjdt. Följande morgon var jag omkring här och der i staden och klef också upp uti bergen, der en del af denna är belägen. Jag skulle nemligen söka rätt på någon hyrkusk, som skjutsade oss till Metz. En sådan med ståtlig täckvagn fick jag äfven och så voro vi färdiga till afresa. Men Malmström var mycket melankolisk. Med tårarne i ögonen sade han, att de franska småstäderna voro innerligt trefliga och att han skulle önska att få för beständigt qvarstanna, der han nu var och icke behöfva resa vidare. Värmen ungefär lika stark, som föregående dag, besvarade oss äfven under denna resa till Metz, der vi dock inträffade i god tid på aftonen för att finna hvila. I denna ståtliga stad stannade vi d. 29 [maj] och sågo oss omkring.»

Från Metz fortsattes resan på Mosel och Rhen, och från Lübeck for man med ångbåt till Stockholm. Man lämnade Rhen vid Wesel. »Derifrån foro vi om natten med diligens till Münster och från Münster ånyo med diligens öfver Bielefeld till Preussisch Minden, der vi tillbragte natten. Och så bar det d. 5 [juni] af med ångbåt på Weser till Bremen.» Svanberg ger oss en närbild av Malmström, medan de uppehöll sig i Bremen, och den är tillräckligt karakteristisk för att anföras. »Vi dröjde der [i Bremen] öfver natten. Jag fick väl Malmström med mig i Bremerkällaren, men för öfrigt ville han icke se något.» — Kanske var han försjunken i tankar på framtiden. Så fortsätter berättaren: »Medan vi stodo på ett ställe, såg jag, att han hade ögonen skarpt fästade på ett hus och liksom efter en strid med sig sjelf gick han slutligen in der. Det var en cigarrhandel och temligen snart kom han ut med en låda cigarrer. Jag tolkade detta på det sättet, att han i cigarrernas hemland gerna ville ha sig några goda sådana, men att barskrapad såsom han var, på mynt, han att börja med icke tyckte det vara rätt handladt att gifva vika för frestelsen.» — Svanberg har nog tolkat Malmströms beteende på riktigt sätt, då han tillägger: »Det förhöll sig med Malmström, som med tvenne andra mina skaldevänner Vitalis och Nicander, att han måste lefva klent och underkasta sig stora försakelser.»

*

I juni 1847 var Malmström åter i sitt fädernesland, och den hemvände tolkade sina känslor i den vackra dikten Återseende. På sitt frimodiga sätt bekände han i en dagboksanteckning, att en huvudsaklig vinst av resan var: »aktning för mitt eget fädernesland», och han bekräftade dessa ord med att förklara: »Aldrig mera vill jag leva ett helt år utom dess gränser.» Det fanns hos Malmström en patriotism, som i viss mån erinrar om göternas och som fått ett pregnant uttryck i dikten »Fosterlandet»:

Du ärorika fosterland,
 Der fädrens kummel stå,
 Du höga, fjellbekrönta strand,
 Den trogna böljor slå,
 Du glada hem, du fridens kust —
 Gud sträcke uti nöd och lust
 Utöfver dig sin hand!
 Fast lång min väg och brant min stig,
 Jag lefver och jag dör för dig,
 Mitt gamla fosterland!

Med sin kärva manlighet, som oriktigt uppfattats som stolthet och som i verkligheten vittnar om det svenska kärnvirket hos Malmström, personifierade han ett karaktärsdrag hos Odalbonden.

Om Malmström, i olikhet mot andra dätida romantiker, icke efter hemkomsten kände någon Italienränad, så är han dock i ett avseende lik de svenska Italienfararna och romantikerna. Det Italien, till vilket både Atterbom, Nicander och Malmström hade färdats, var icke blott minnenas land. Där hade en nationell nyväckelse begynt, förkroppsligad i vad man *där* kallade romantik: en delvis revolutionär rörelse — i litterärt och politiskt avseende — som betraktade Italien från en annan synpunkt än turistens och konstälskarens, som i Italien främst såg ett land, vilket behövde nyskapas genom sociala och politiska omdaningar. Inom den italienska romantiken, så olik vår egen — Almqvist i viss mån undantagen — fanns det icke plats för någon älvalek i dimman över sjön, icke för någon Fritjof eller Ingeborg, icke för något konstruktivt estetiskt-filosofiskt system. Den nationella frigörelsekampen mot de främmande inkräktarna, österrikarna, var där det centrala. Malmström intresserade sig lika litet som Nicander och Atterbom för det samtida, moderna Italien. Visserligen besjög han i Sibylla Tiburtina den dag, då Dea Roma skulle lyftas »ur sitt fall Till nya tempel på de gamla ställen», men dikten verkar främst som ett eko av 1840-talets allmänna frihetspatos, och det synes alldeles ha undgått honom, att den tidens Italien ägde en litteratur, inom vilken så betydelsefulla representanter för den *italienska* romantiken som en Pellico och en Manzoni voro till finnandes.

Det var *antiken*, som fångade hans uppmärksamhet i Italien. I Rom hade han rikliga tillfällen, varav han ock betjänade sig, att beundra den, att leva sig in i dess harmoni och evrytmi, dess fulländade uttryck för proportioner. Harmonien hos antiken låg i linje med hans egen konstnärlighet, med hans stilkänsla — förebildlig i tider, då sinnet för formen hotar att försvinna. Redan Malmströms yttre stil förde tanken på det klassiska. »Hans höga gestalt, hans lugna, nästan majestätiska gång, hans djupa, klangfulla stämma i förening med den klassiska värdigheten i hans språk» — så skildras han av en lärjunge, C. R. Nyblom.

Jag vill blott tillägga, att hur avog Malmström än var mot romantiken, så framvisar han själv romantiska drag, särskilt i ett, kanske ej tillfullo beaktat avseende. Romantiken har många definitioner, och dess väsen är föremål för många utredningar. Den nutida forskningen, som i psykologiskt avseende icke vill begränsa den romantiska typen till en viss period, räknar till romantikerns kännetecken bl. a. disharmonien. Inför den antika konsten kunde Malmström för några stunder förnimma den harmoni, som han ej kände i tillvaron för övrigt. Det estetiska livet löser emellertid blott tillfälligt disharmonien. Att denna var en egenhet hos Malmström och att den tillika var äkta, är tydligt; i annat fall skulle han knappast ha gett så nobla uttryck åt resignationen. Därigenom företräder han en viktig sida hos romantiken, andra — litterära — romantiska drag hos honom att förtiga.